

גינטר אוקר - ספר איוב

גינטר אוקר עיצב את "ספר איוב" כספר אומנותי עם 47 רישומים מקוריים החתומים על ידו. כל דף כפול כולל רישום בצידו האחד וטקסט בצידו השני, בו מובאים קטעים מהתנ"ך בעברית ובגרמנית מהתרגום של מרתין לותר. הספר הוצא בדפוס משי ובהליכים המורכבים של טרה-גרף (הדפס-חול) בסטודיו הר-אל ביפו. הוועד לאומנות של הבונדסטג הגרמני רכש העתק מהמהדורה ומציג את ספר איוב, החשוב הן לנצרות והן ליהדות, באולם תצוגות האמנות של הבונדסטג בטרם יועבר לאולם ההגות בבניין הרייכסטג.

לצורך הצגת הרעיון ואופן העבודה בסטודיו הר-אל יוצגו גם שני ספרי אומנות נוספים של הגלריה מיפו: "האוונגליון של תומס" של ג'אניס קונליס וכן "ספר בראשית" של אמיל שומכר.

"ספר איוב" שייך למורשת הספרות העולמית. הוא נחשב לאחד מספרי השירה החשובים ביותר של האנושות בהתמקדו בבעיות הקיום המהותיות ביותר של האדם. הספר דן בשאלה לגבי תפישת האלוהים הכול-יכול, במיוחד לאור מה שנקרא תאודיזה (Theodizee), הוועד אומר, השאלה כיצד ניתן להבין את קיומו של הרוע הפיסי והמוסרי, כלומר, את הרוע בעולם, לצד הכול-יכולות של האלוהים וכל הטוב הצפון בו. הניסיון מראה, כי לעיתים קרובות אין לאושרו ולסבלו של האדם קשר מובהק לסגנון חייו, לפועלו ולמחשבותיו. ההתעמקות סביב בעיית קיום זו מובילה מכורח הדברים לשאלה העקרונית: על פי איזה דרך חיים רשאי האדם להתייצב לפני האלוהים כ"צדיק", כלומר, למצוא הצדקה לפועלו. השאלה לגבי אופן זה של ההצדקה היתה בעיני מרתין לותר אחד הנושאים הדתיים המהותיים בעבודתו. מכאן גם נבעה החשיבות להציג את תרגומו של מרתין לותר לצד הטקסט העברי.

"ספר איוב" אינו בעל ערך של תרבות עולמית בשל תוכנו בלבד. הוא זוכה למעמד זה גם תודות לעיצובו האומנותי. במסגרת העלילה שלו אנו חווים את סיפור חייו של אדם בשם איוב החי בארץ עוץ שהיה צדיק ותם, עשיר ומאושר. אושרו בא לקיצו כאשר השטן דורש מאלוהים לבחון את אהבתו לאלוהים. במהלך בחינה זו סובל איוב ממעשי השטן. מכות גורל גוזלות ממנו את ילדיו ועדריו, ולבסוף גם את בריאותו. חבריו מבקרים אותו, על מנת לנחמו על סבלו. במהלך הוויכוח עם חבריו עומד איוב על דעתו, שהוא סבל על לא עוול בכפו. עם תפישתו זו הוא התייצב בהתרסה נגד חבריו, המשדלים אותו להודות בחטאו.

על רקע זה הוא בא בדין ודברים עם אלוהים, כדי לעמוד על הסיבות לסבלו הרב, אך אלוהים משיב לו בנאום תוכחה על מגבלותיו של האדם, ומנגד מגלה לו את הוויית הכול-יכולות שבו, שאינה מותירה מקום להצדקה ולמחלוקת על פועליו ומעשיו, וכן אינה מאפשרת את חקר כוונותיו. משום כך נדחית גם התפילה של קשר נסיבתי בין החטא לסבל. איוב משיב על כך בענוה ומתוודה, כי דרישתו זו היתה לו לחטא. הוא מתחרט על כוונותיו, לבוא ולהתעמת עם אלוהים תוך הצדקת פועלו. על שום כך משיב לו אלוהים את עושרו במידה כפולה משהיתה. איוב מת כעבור 140 שנה כשהוא "בא בימים ובשיבה טובה".

ספר איוב הינו אחד מספרי התנ"ך הדנים בישות האלוהית כ"ישות נסתרת", כישות בלתי ניתנת לתפילה. הוא משקף את "משבר החוכמה" ומנבא את התגלמותו של הרציונליזם היווני, שערער את האמונה בצדק ההיגיוני והמחושב של האלוהים, זאת בניגוד לעולם המחשבה המזרח תיכוני הקדום, שהיה לפניו קרקע פורייה לחשיבה המיתולוגית (הספר נכתב ב-200-350 שנה לפני הספירה). הרעיון המרכזי בספר איוב - והעובדים מתקופות מאוחרות יותר אכן לא הסתירו זאת - הינו ההכרה המכניעה ואף מחרידה, שרצון האל ומסקנותיו אינם מוטלים בספק, מכיוון שהם מהווים חלק מכול-יכולותה של ישותו הנסתרת.

גינטר אוקר בחר את הרקע הספרותי של הסיפור התנ"כי ועיצב אותו בספר אומנותי. אף אמן אחר לא עמד בדרישות המאתגרות הצפונות בנושא זה כמו גינטר אוקר. הוא אחד האמנים הגרמנים הנודעים שזכה גם להכרה בינלאומית. בעבודתו הוא התמקד תמיד במהות חייו של האדם ויחסיו לבריאתו ולבוראו. אחד העיצובים החשובים שלו בעת האחרונה היה אולם ההגות ברייכסטג - אולם הפתוח לדיאלוג בין הדתות, שנועד למצוא פרשנות מעמיקה למה שמקשר ביניהן.

"ספר איוב" האומנותי עומד בדרישות של אתגר תיאולוגי זה. 47 הרישומים אינם מציעים איורים של סיפורת ספרותית בלבד, והתמונות אינן בעלות אופי סיפורי כמקובל. הרישומים נראים יותר כתצורות וסטרוקטורות ארכאיות. מדי פעם מתגלים חלקי מסמרים ועקבות של ידיים, ולעיתים קרובות מופיעות צורות גיאומטריות כגון נקודות, מעגלים, משולשים וריבועים גדולים - ושוב ושוב מופיע עיגול גדול, מערבולת ענקית ולצידה עקבות מומחשות, לרוב בשחור לבן, אך לעיתים גם בצבע חול על גבי חול מרוח. בית הדפוס הר-אל פיתח לשם כך את השיטה הייחודית של הדפס-חול (טרה-גרף). רישומים אלה עתירים בסמלים. החול מזכיר את המזרח התיכון, את המדבר, כלומר, את מרחב המחיה המתואר בתנ"ך, את המדבר, המקום בו התגלה האלוהים למשה בסנה הבוהר, או המקום בו התבודד ישו למשך ארבעים ימי צום. גינטר אוקר מרכז את עבודתו באופן מסקרן בתפישת הרעיון העקרוני של הטקסט: אלוהים הינו ישות נסתרת ואל לו לאדם לעשות תמונה וצלם בדמותו, בהיותו אפוף בעוצמה ארכאית ובתצורות של מקורות החיים (ביטוי מטפורי, אך לאו דווקא במובן של הדאיים, תפישת האלוהים המבוססת על ההיגיון). במחזור הרישומים של אוקר על גורלו של איוב מתגלם אלוהים כמרכז העוצמה, כמערבולת אנרגטית החגה "מתוך רוח הסערה", כפי שספר איוב מתאר זאת באופן כה פיוטי, וכך נראית עוצמת האלוהים מוחשית יותר בשדות האנרגיה האלה.

גינטר אוקר: "ספר איוב"
אולם התצוגה בבונדסטג הגרמני
11 בפברואר עד 10 במאי 2009
בית מרי-אליזבת-לידרס,
10117 ברלין

שעות פתיחה: שלישי עד שבת
משעה 11 עד 17

כניסה מהטיילת של נהר השפרה
ממול לבניין הרייכסטג

גינטר אוקר, נולד ב-1930 בוונדורף,
מקלנבורג, חי ועובד בדיסלדורף וברלין

מוציא לאור: הבונדסטג הגרמני
מזכירות הוועד לאומנות
פלאץ דר רפובליק 1, 11011 ברלין
טקסט ורעיון: אנדראס קרנבך,
אוצר אוסף האומנות של הבונדסטג
הגרמני, ברלין
עיצוב: גינטר אוקר
באדיבות: הר-אל, בית דפוס ומ"ל,
תל אבי-יפו, www.harelart.com
מגרמנית: יחזקאל סהר

תודה ל: נטשה פרנדל, ברלין
גלריה דיטמר, ברלין
www.galerie-dittmar.de
מידע: 030 227 32027 או
kunst-raum@bundestag.de
www.kunst-im-bundestag.de